

АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРИМУС ЯК ТЕОРЕТИЧНА АБСТРАКЦІЯ

Теорія адміністративного примусу в юридичній літературі ХХ ст. має складний характер. Протягом минулого століття існувало ряд неоднозначних визначень цієї наукової категорії. Дотримуюсь погляду, що і до сьогоднішньої проблеми адміністративного примусу не вирішено. Але для того, щоб викласти теоретичні позиції про адміністративний примус, необхідно, перш за все, проаналізувати, що розуміють під адміністративним примусом конкретні автори, а краще всього колективні підручники з адміністративного права, де акумулювались погляди, висловлені на сторінках юридичних журналів та окремих монографічних досліджень [Див. напр. 1, с.6-7, 101; 2, с.152-154]. Вважаю, що дослідження цієї теми відкриває нам дійсно нову перспективу цієї проблематики.

Професор Луньов А.Є. в 1960 р. визначав, що в межах своєї компетенції певні органи державного управління мають право здійснювати адміністративний примус, тобто застосовувати до особи, яка здійснила адміністративний проступок, заходи впливу, не звертаючись до суду. Він підкреслює, що в необхідних випадках до окремих осіб застосовуються заходи адміністративного примусу у виді: накладення адміністративних стягнень за проступки; застосування інших заходів примусу (адміністративно-медичні та адміністративно-технічні заходи); застосування заходів попередження з метою запобігання правопорушень та охорони інтересів держави і громадян [3, с.139-140].

У 1967 р. Луньов А.Є. у параграфі 2 «Адміністративний примус і його види» підтверджує свою попередню позицію [4, с.176-177], у 1968 р. в параграфі 1 «Поняття і види заходів адміністративного примусу» всі заходи поділяє на: адміністративні стягнення; заходи адміністративного припинення; адміністративно-поновлювані заходи і додає, що до ряду адміністративного примусу часто відносять також заходи запобігання.

Професор Анохін А.М. стверджує, що призначення, мета адміністративного примусу полягає в тому, щоб забезпечити, в сукупності з методами переконання, виконання громадянами і організаціями покладених на них законодавством обов'язків у тих областях відносин, які складаються за межами виробничої, трудової діяльності [5, с.184]. Він звертає увагу, що необхідно визначити саму термінологію, у поняття «адміністративний примус» вкладається, на превеликий жаль, різний зміст (на практиці, а також у законодавстві). Адміністративний примус ототожнюється часом з державним примусом взагалі, у будь-якому його виді адміністративний примус розуміється часто і як антипод судового примусу, як примус, що застосовується іншими, окрім судів, державними органами. У цьому випадку адміністративний примус включає і дисциплінарний примус. Зрештою, адміністративний примус розуміють як один із елементів адміністративної відповідальності, як саме застосування адміністративної санкції. У поняття адміністративної відповідальності входить ряд інших елементів – достатні підстави, вина і т.п. У зв'язку сказаним про термінологію, зробимо засте-

реження, що в подальшому адміністративний примус буде розумітись як адміністративна відповідальність. Останній термін і буде застосовуватись як такий, що має точний зміст і часто застосовуваний законодавством [5, с.188]. Подаю це посилання з підручника без коментарів, бо на той час (період пошуку визначення адміністративного примусу) подібне твердження могло бути. Інше теоретичне положення сформулювалось у літературі стосовно адміністративного примусу та його видів, коли Єропкін М.І. запропонував нове бачення цієї проблематики. Серед різних видів державного примусу поряд з заходами кримінального покарання важливе місце у зміцненні громадського порядку займає адміністративний примус. Посилаючись на таких юристів-адміністративістів, як Євтіхєв І.І., Власов В.А., Ямпольська Ц.А., Козирєва Т.І., Якуба О.М. і Луньов А.Є., які в ряді своїх робіт розкривали правову характеристику адміністративного примусу, Єропкін М.І. здійснює класифікацію, в основу якої покладена специфіка правової характеристики заходів адміністративного впливу, розділяє ці заходи на три групи:

- 1) адміністративні стягнення;
- 2) заходи адміністративного припинення;
- 3) адміністративно-запобіжні заходи (або заходи адміністративного забезпечення) [6, с.60-68].

Доволі широке розповсюдження отримала точка зору на теорію адміністративного примусу, згідно з якою адміністративний примус необхідно розглядати в аспекті трьох груп. Цей погляд Єропкіна М.І. утвердився в теорії адміністративного права і є домінуючим сьогодні. У 1973 р. адміністративний примус характеризується як конкретний вид державного примусу [7, с.232], а також розрізняються наступні заходи адміністративного примусу з посиланням на класифікацію Єропкіна М.І.:

- заходи запобігання;
- заходи адміністративного припинення;
- адміністративні стягнення [8, с.118-120].

Подібна класифікація з деякими відмінностями зберігається, як сказано вище, і в підручниках незалежної України. Але в адміністративно-правовій літературі питання класифікації заходів адміністративного примусу дотепер не дістали однозначного вирішення, незважаючи на їх велике практичне і теоретичне значення.

На шляхах теоретичного пошуку вживаються такі вирази, як «примусові заходи», «заходи впливу», «заходи примусу», «заходи адміністративного примусу», «групи, адміністративний примус як конкретний вид державного примусу», «види». Якщо існує вид, то повинен бути і рід. І він з'явився у 1968 р. у занадто стислому формулюванні: «адміністративний примус – поняття збірне, родове» [11, с.100] і далі заходи адміністративного примусу традиційно зводять у відомі три групи. Адміністративний примус як родове поняття в подальшому не знайшов свого закріплення у юридичній літературі. Зате дефініція набуває більш завершеного вигляду у порівнянні з попередніми роками. Адміністративний примус – це метод психічного, матеріального або фізичного впливу на сумління та поведінку людей, що

застосовується у сфері державного управління з метою запобігання і припинення адміністративних правопорушень, а також притягнення винних до адміністративної відповідальності. Але виникає питання, якщо протягом століть не визначився певний правовий феномен, то це не значить, що він повинен так і зоставатись на позиціях невизначеності. Тобто постає питання, адміністративний примус – це вид, рід чи інша категорія?

Заходи запобігання і припинення досить різноманітні. Дати їх повний перелік важко. Види адміністративних стягнень встановлені Кодексом України про адміністративні правопорушення. Отже, доходимо висновку, адміністративний примус – це теоретична абстракція, для якої типова якість «всезагальності» (забезпечення встановленого правопорядку) характерна для всіх видів адміністративного примусу. Ленін В.І. вживав вираз «всезагальність» стосовно до категорій, стверджуючи, що будь-яке загальне є (частинка або сторона, або сутність) окремого» [12, с.318]. У категорії «адміністративний примус» також повинно знайти відображення того загального, що властиве всім окремим видам такого примусу. А чи не варто замислитись над тим, що ми занадто довго спрощено трактували цей надзвичайно складний феномен – адміністративний примус? Поки що це питання дискусійне. Але його необхідно вирішувати. «Будь-яка державна влада є примус» [13, с.318]. Звідси всякий державно-правовий акт, що є виразом цієї влади, не позбавлений примусово-зобов'язуючого характеру. Відповідно з домінуючою в Україні теорією, правопорядок складається з юридичних правил, які регулюють поведінку людей в певному суспільному об'єднанні і юридичних ситуаціях.*

Таким чином, поняття юридичних правил, юридичних ситуацій і юридичних актів є важливими елементами загальної юридичної теорії. Завдяки юридичним актам особа може опинитись у двох юридичних ситуаціях: в об'єктивній і суб'єктивній. Об'єктивна юридична ситуація створюється актами загального характеру: законами, іншими нормативно-правовими актами.

Об'єктивній юридичній ситуації притаманні наступні риси:

1) вона є загальною і безособовою (абстрактною), бо не відноситься до конкретної особи, вона (ситуація) відноситься до всіх осіб, що знаходяться в однакових фактичних умовах. Юридичними актами, що встановлюють об'єктивну ситуацію, є, як правило, закони, постанови, інструкції, нормативні накази, а також інші нормативні акти. Але важливо, щоб закони і інші нормативні акти встановлювали загальні безособові та об'єктивні правила поведінки, тобто норм, які не мають конкретного адресата. А саме такими і є заходи запобігання та припинення;

2) вона має сталий характер, так як діє постійно і безпосередньо до свого скасування. Вона не припиняється внаслідок застосування до одного конкретного випадку, наприклад, накладення штрафу за вчинення адмініс-

* Під юридичною ситуацією розуміється сукупність прав і обов'язків, що закріплюють за собою згідно з законами та іншими нормативними актами або на основі індивідуальних юридичних актів.

тративного проступку (дрібне хуліганство). Об'єктивна юридична ситуація є постійною.

3) вона може бути змінена тільки з допомогою закону, інших нормативно-правових актів;

4) особа, що знаходиться в об'єктивній юридичній ситуації, не може наперед і в загальній формі відмовитись від неї. Наприклад, відмовитись від адміністративної відповідальності у разі скоєння адміністративного проступку. Але це, все-таки, не значить, що конкретна особа не може відмовитись від суб'єктивної ситуації в певному конкретному випадку, якщо справа йде про яке-небудь конкретне повноваження. Наприклад, особа, якій дозволено будівництво будинку, не зобов'язана приступити до його будівництва.

Об'єктивна юридична ситуація створюється за допомогою загальних норм, а реалізується з допомогою індивідуального юридичного акта. Суб'єктивна юридична ситуація, її характерні риси не є предметом цієї тематики, а тому не розглядаються, бо вона є не загальною, не безособовою (абстрактною), а конкретною, так як відноситься до окремої особи або певної групи осіб. Думаю, цих підстав достатньо, щоб стверджувати, що адміністративний примус це теоретична абстракція.* Вважаю, що ці міркування мають право на існування, а дослідження історії розвитку теорії адміністративного примусу на продовження.

Список літератури: 1. Евтихий И.И. и Власов В.А., Административное право СССР, учебник для юридических институтов и факультетов, юр. М., 1976. 2. Власов В.А., Студенекин С.С., Советское административное право. Учебник. М., 1959. 3. Советское административное право. Учебник под ред. проф. Лунева А.Е. М., 1960. 4. Административное право. М., 1967. 5. Манохин В.М. Советское административное право. Саратов, 1968. 6. Еропкин М.И., Правовые основы организации и административной деятельности советской милиции: Диск. ... канд. юрид. наук. М., 1956. 7. Советское административное право. М., 1973. 8. Еропкин М.И., Управление в области охраны общественного порядка. М., 1973. 9. Советское административное право. М., 1986. 10. Ленин В.И. Полн. собр. соч., изд. 5-ое. Т. 29. 11. Ленин В.И. Полн. собр. соч. Изд. 5-ое. Т. 35.

Надійшла до редколегії 24.10.05

М.В. Самодзен

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ГРОМАДЯН НА ЗВЕРНЕННЯ

З проголошенням незалежності Україна стала на шлях перетворень, формування соціальної і правової держави. Проголошення і закріплення на законодавчому рівні принципів правової і демократичної держави в Україні поставило в низку найбільш актуальних питань функціонування державної влади проблему забезпечення прав людини і громадянина. Зокрема, гли-

* Абстракція, по-перше, це розумове відокремлення від тих чи інших сторін або обов'язків предмета з метою виділення суттєвих і закономірних ознак, а по-друге, це відокремлене поняття, теоретичне узагальнення